

ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของการบูชาตามแนวทางมงคลสูตร

An Analytical Study of the Value of Worship in Maṅgala Sutta

พระปลัดสุกฤษฎ์ ปิยสีโล (ทะรินทร์)*¹, พระมหาศิวกกร ปณณวชิโร²,พระครูใบฎีกาเฉลิมพล อริยวิโส (คำเชื้อ)³Phrapalad Sukrit Piyasilo¹, Phramaha Siwagornr Paññāvajiro²,Phrakhrubaidika Chalermpon Ariyavamsa (Khamchau)³

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phayao Campus

First/Corresponding Author, E-mail: sukid.tha@mcu.ac.th*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดหลักการบูชาที่ปรากฏในมงคลสูตร 2) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของการบูชาตามแนวทางมงคลสูตร การวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพโดยศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ตำราวิชาการ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้น วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) การที่มนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นสังคมทำให้เกิดความเชื่อและการบูชา เพื่ออ่อนน้อมให้เกิดความแคล้วคลาด การบูชาจึงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตมนุษย์สืบกันมา พระพุทธศาสนาสอนเรื่องการบูชาไว้ในมงคลสูตรที่ว่า “การบูชาบุคคลที่ควรบูชาเป็นมงคลอย่างสูงสุด” สมัยพุทธกาลการบูชา มี 2 ลักษณะ คือ (1) การบูชายัญ (2) การบูชาไฟ เป็นการบวงสรวงด้วยสิ่งมีชีวิตโดยทำการฆ่าเพื่อบูชาเทพเจ้าในอุดมคติของตน ปัจจุบันการบูชาเป็นการอ่อนน้อมขอให้ช่วยเหลือ ขอโชคลาภ มุ่งผลเพียงรอผลจากสิ่งที่บูชาความจริงแล้ว การบูชาที่ถูกต้องต้องเป็นการปฏิบัติเพื่อให้ชีวิตเจริญก้าวหน้าที่เราเรียกว่า มงคล และเป็นกิริยาที่แสดงถึงความเคารพต่อบุคคลและสถานที่ ในมงคลสูตรการบูชา มี 2 ลักษณะ คือ (1) บุคคลที่ควรบูชา คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ พระปัจเจกพุทธเจ้า พระมหากษัตริย์ มารดาบิดา ครูอาจารย์ (2) สิ่งที่ควรบูชา คือ สกฐิ สถานที่บรรจพระบรมสารีริกธาตุ เจดีย์ การบูชา มีลักษณะ 2 ประเภท คือ (1) อามิสบูชา การบูชาด้วยสิ่งของ (2) ปฏิบัติบูชา การบูชาด้วยการปฏิบัติ 2) คุณค่าของการบูชาตามแนวทางมงคลสูตร ดังนี้ (1) คุณค่าด้านบุคคล การบูชาเพื่อน้อมนำหลักธรรมมาพัฒนาตน ถือเป็นเป้าหมายสำคัญ เพราะเมื่อพัฒนาตนดีแล้ว ย่อมสามารถพึ่งตนเองได้ (2) คุณค่าด้านครอบครัว การแสดงเคารพนับถือกันและกันในครอบครัว เป็นพื้นฐานที่ทำให้ครอบครัวมีความมั่นคง มีความรักความเข้าใจที่ดีต่อกัน รู้จักยอมรับฟังความคิดเห็นพร้อมที่จะให้อภัยเมื่อทำผิด (3) คุณค่าด้านสังคม การยอมรับกฎระเบียบ การเคารพในสิทธิหน้าที่ของตนเองและคนอื่น ให้ความสำคัญผู้อื่นพอกับความสำคัญของตนเอง (4) คุณค่าด้านศาสนา การบูชาเป็นเครื่องแสดงถึงการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา คนในสังคมมีการบูชา เคารพนับถือกัน ก็จะทำให้สังคมอยู่กันอย่างร่มเย็น

เป็นสุข อันเป็นการบูชาที่มีผลยั่งยืน องค์ความรู้จากการวิจัย คือ การชี้ให้เห็นว่า การบูชาที่แท้จริงไม่ใช่แค่พิธีกรรม แต่เป็นการเคารพอย่างมีสติ และใช้ศรัทธาในการพัฒนาตน ครอบครัว สังคม และศาสนาอย่างกลมกลืน

คำสำคัญ: การบูชา, มงคลสูตร, คุณค่าการบูชา

Abstract

This research article aims to (1) study the concepts of the principles of worship which appear in the Maṅgala Sutta, and (2) analyze the value of worship according to the Maṅgala Sutta. This qualitative research studies Tipitaka scriptures, academic textbooks, documents, and related research works, and then analyzes and synthesizes the data through a descriptive approach. The research results can be summarized as follows: human beings are social animals, which causes the belief and worship to pray for safety. Worship has influenced human life for a long time. Buddhism teaches about worship in the Maṅgala Sutta, 'worshiping people who should worship is the most auspicious.' In the Buddhist era, there were 2 characteristics of worship: sacrifice and fire worship. These are sacrifices made by killing living beings to worship their gods. Nowadays, worship appears as praying for help and fortune, just waiting for the results of that worship. The correct worship has to be practiced to advance life, which is called Maṅgala, and the action to respect people and places. In the Maṅgala Sutta, there is 2 types of worship: (1) people who should be worshipped, namely the Buddha, the Dharma, the Sangha, the Pacceka Buddha, the King, parents, and teachers, (2) things that should be worshipped, namely stupas, places where the relics of the Buddha enshrined, and pagodas. There are 2 characteristics of worship: (1) worship with material objects and (2) worship with Dhamma practice. 2) The value of worship according to the Maṅgala Sutta is as follows: (1) personal: worship to apply the principles of Dharma to develop oneself, it is an important goal because when one develops oneself well, one can rely on oneself. (2) Family value: showing respect for each other in the family, which is the foundation that makes the family stable, with good love and understanding for each other, knowing how to accept opinions, and being ready to forgive when doing wrong. (3) Social value: it concerns accepting rules and regulations, respecting one's rights and duties, and others, giving importance to others as much as one's importance. (4) Religious value: It is a symbol of the existence of Buddhism. When people in society worship and respect each other, it will make society live in peace and happiness, which is a sustainable practice. The body of knowledge gained from research is that true

worship is not just a ritual, but is respect with mindfulness and using faith to develop oneself, family, society, and religion in harmony.

Keywords: Worship, Maṅgala Sutta, Worship Value

บทนำ

การอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มสังคมของมนุษย์ อาศัยความเชื่อแนวความคิด ความรู้สึกที่มีต่อกัน พัฒนากลายเป็นประเพณีสืบกันต่อมา เพื่อความปลอดภัยจึงเป็นเหตุให้เกิดความเชื่อเรื่องสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ที่ไม่สามารถค้นหาสาเหตุมาอธิบาย เช่น วิญญาณ ภูตผีปีศาจ เทวดา มีการอ่อนน้อมให้ปกปักษ์รักษา เพื่อความปลอดภัย จึงเกิดเป็นการบูชากราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เข้าใจว่า มีอำนาจเหนือตน ให้บันดาลในสิ่งที่ตัวเองปรารถนา เป็นสิ่งที่มีอำนาจสามารถให้ทั้งคุณประโยชน์ และโทษแก่มนุษย์ การบูชาจึงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ จนก่อให้เกิดความเชื่อ ความศรัทธา และศาสนา สืบทอดมาจากบรรพบุรุษตามสืบเชื้อสายกันมา แต่ละกลุ่มมักจะเชื่อว่าสิ่งที่ตนเองศรัทธานั้น เป็นสิ่งที่ถูกต้อง เป็นผู้ที่มีอำนาจ ความเชื่อเหล่านี้ทำให้มนุษย์ตกหลุมพรางสู่ความมลาย จนปัญหาที่มีอยู่ไม่สามารถที่จะใช้พิจารณาเพื่อให้เห็นความถูกต้องตามธรรมชาติที่เป็นพื้นฐานของมนุษย์ได้ (พระสุกฤษฎี ปิยสิโล (ทะรินทร์), 2563)

มนุษย์เชื่อว่า เทพผู้มีอำนาจ ประจำอยู่ทุกสถานที่ เทพารักษ์อยู่ภายในต้นไม้ พระภูมิเจ้าที่ที่อยู่ภายในบ้าน เมื่อประกอบพิธีกรรมงานบุญ ต้องมีการบอกกล่าวให้ทราบก่อน บางครั้งก็มีการจัดอาหารถวาย เพราะเชื่อว่าเมื่อเทพทั้งหลายได้รับบุญกุศลที่อุทิศไปให้แล้ว ย่อมบันดาลให้มีความสุขทางกายและทางใจ แม้แต่การงานที่ทำได้ประสบความสำเร็จด้วยความเชื่อ เทพทั้งหลายจึงมีความสำคัญต่อมนุษย์ มีความกลัว ไม่กล้าที่จะคิดลบหลู่ ต้นไม้ ลำธาร โบราณสถาน เพราะเชื่อว่า ธรรมชาติมีเทพประจำจึงบวงสรวงด้วยวัตถุต่าง ๆ เพื่อทำการบูชา จึงแบ่งประเภทของการบูชาตามที่มีมนุษย์เลื่อมใสเป็น 4 ประเภท (สุชีพ ปุณฺณานุกาพ, 2541: 9-12) คือ 1) สัญชาติญาณ ความรู้ที่มีมาตั้งแต่กำเนิดของคนและสัตว์ ทำให้มีความรู้สึกและกระทำตัวเอง โดยไม่ต้องมีใครสั่งสอน เพราะการบูชาเป็นสัญชาติญาณดั้งเดิม ที่ฝังรากลึกในธรรมชาติของมนุษย์ เพราะเหตุที่มนุษย์อยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ สัมผัสกับความเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติอยู่ตลอดเวลา จึงเกิดความสงสัยและเกิดความกลัว มีความเชื่อว่า สิ่งที่ตนเห็นหรือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เห็น เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อยู่เหนือตน มีอำนาจทำให้เกิด ให้ตาย ควรค่าแก่การเคารพบูชา และควรถวายเครื่องเช่นสังเวย 2) ธรรมเนียมการบูชาเทวดาประจำธรรมชาติเชื่อว่า ในธรรมชาติ ดิน น้ำ ลม ไฟ ต้นไม้ ภูเขา ตลอดจนดาว มีเทวดาประจำอยู่ ศาสนาประเภทนี้ไม่มีศาสดาเจ้าลัทธิเป็นตัวเป็นตน แต่ก็มีความเชื่อถือที่มีอิทธิพล ฝังอยู่ในจิตใจของมนุษย์ สืบมาจนทุกวันนี้ 3) ธรรมเนียม การบูชาเทวดาผู้สร้างโลก เชื่อว่าสรรพสิ่งในโลกนี้รวมทั้งตัวโลก มีเทพผู้มีอำนาจสร้างขึ้น มนุษย์จึงควรจงรักภักดีต่อพระเป็นเจ้าผู้ยิ่งใหญ่มีฤทธิ์ มีอำนาจนั้น 4) อเทวนิยม การสอนไม่ให้เชื่อเทวดาผู้สร้างโลก ไม่ให้บูชาเทวดาผู้สร้างโลก ซึ่งศาสนาเชนจะปฏิเสธเรื่องพระเป็นเจ้าผู้สร้างโลก พระพุทธศาสนาไม่สอนเรื่องพระเป็นเจ้า แต่มีได้สั่งสอนในลักษณะรุกรานศาสนาอื่น เพราะไม่ต้องการคนนับถือ เพียงเพราะเชื่อหรือไม่เชื่อในเรื่องพระเป็นเจ้าผู้สร้างโลก หากสอนให้ใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผล และลงมือปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักศีลธรรม และทางดับทุกข์

จากบ่อเกิดของการบูชาที่มนุษย์ประพฤติปฏิบัติกันมาตามความเชื่อในด้านต่าง ๆ ในทางพระพุทธศาสนาได้จำแนกไว้เด่นชัดในพระสูตรที่ว่า ...มนุษย์เมื่อถูกภัยเป็นอันมาก คุกคามเช่นนี้ย่อมนึกถึงภูเขาทิ้งหลายบ้าง ป่าทิ้งหลายบ้างอารามและไม้ที่เป็นเจดีย์ทิ้งหลายบ้างว่า เป็นสรวงซึ่งสิ่งเหล่านั้นมิใช่สรณะอันเกษม มิใช่สรณะอันอุดม ย่อมไม่พ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้... (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 25 ข้อ 40: 24)

ในพระพุทธศาสนามีคำสอนในเรื่องของการบูชาในมงคลสูตรว่า ปุชา จ ปุชณียานํ เอตมมมงคลมุตตมํ แปลว่า การบูชาบุคคลที่ควรบูชาเป็นมงคลอย่างสูงสุด (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 25 ข้อ 9: 8) บุคคลที่ควรบูชาหรือสิ่งที่ควรบูชาเพื่อให้รู้คุณค่าคุณความดี ความสำคัญของบุคคลหรือสิ่งที่เราเกี่ยวข้อง และการปฏิบัติต่อสิ่งนั้นตามความเหมาะสม ก่อเกิดแนวทางการปฏิบัติในสังคม นำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ดังนั้นการบูชาถือว่าเป็นหลักสำคัญอีกข้อหนึ่งในทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดสำหรับคนที่ทำการบูชา ในสมัยพุทธกาล การบูชาแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การบูชาอัยและการบูชาไฟ ซึ่งเป็นการบวงสรวงด้วยสิ่งมีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นคนหรือสัตว์มาผูกติดกับหลักแล้วทำการฆ่า เพื่อบูชาเทพเจ้าในอุดมคติของตน ในปัจจุบันสภาพสังคม การบูชาเริ่มเปลี่ยนแปลงจากเดิม เมื่อก่อนมุ่งความเห็นอกเห็นใจ แต่กลับเป็นการขอร้องอ้อนวอนให้ช่วยเหลือ ให้มีโชคลาภวาสนาบ้าง ให้หายจากโรคไข้เจ็บบ้าง มุ่งผลเพียงรอกินหารจากสิ่งที่ตนบูชาเท่านั้น เป็นการบูชาเพื่อหวังเอกลาภ เป็นเหตุทำให้เข้าไม่ถึงเนื้อแท้ของการบูชาอย่างแท้จริง การบูชาที่ถูกต้องย่อมส่งผลให้มีความเจริญก้าวหน้าในชีวิต เพราะผลของการบูชานั้นเอง เรียกว่า มงคล

มนุษย์จึงต้องมองหาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่เหนือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ จนกลายเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม ดังที่เสฐียร พันธรั้ง (2534: 26-29) กล่าวถึงการบูชาว่า เป็นลักษณะของพฤติกรรมที่พึงประสงค์ที่แสดงออกทำให้ทราบถึงแนวทางการดำเนินชีวิตและวิถีคิดของบุคคลต่อความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคม เป็นพฤติกรรมที่บ่งบอกถึงแนวทางการดำเนินชีวิต และวิถีคิดอีกประการหนึ่งที่บุคคลแสดงออกด้วยจิตใจตั้งมั่นในสิ่งที่มุ่งหวังหรือวัตถุประสงค์ที่ต้องการโดยอาศัยศรัทธาเป็นส่วนประกอบที่สำคัญในสามัญญรูปแห่งศรัทธา ส่วนพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายว่า การแสดงความเคารพต่อบุคคลหรือสิ่งที่มีเกียรติด้วยเครื่องสักการะมีดอกไม้ธูปเทียนเป็นต้น เช่น บูชาพระ บูชาเทวดา บูชาไฟ การยกย่องเทิดทูลด้วยความนับถือหรือเลื่อมใสในความรู้อิทธิพลความสามารถ เช่น บูชาวีรบุรุษ บูชาความรู้บูชาฝีมือ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2538: 634) สถานการณ์ในปัจจุบันตามสื่อที่ปรากฏ มนุษย์มักจะบูชาต่อวัตถุที่ลักษณะแปลกพิสดาร เช่น กบมีผิวสีทอง กล้วยออกปลีเป็นดอกบัว จิ้งจกสองหัว ตุ๊กตาลูกเทพ สิ่งนั้นดึงดูดใจให้มนุษย์มีศรัทธาต่อสิ่งนั้นพากันบูชาด้วยการหวังผลจากการขอโชคลาภ เมื่อไม่ถูกก็โทษว่าไม่ศักดิ์สิทธิ์ ไม่มีอำนาจทำให้ตนสมปรารถนา ก็หมดความเลื่อมใส หากมนุษย์หวังพึ่งแต่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ มาคอยบันดาลให้ตนประสบกับความสุขมีโชคลาภ และความเจริญรุ่งเรืองในหน้าที่การงานให้ มนุษย์จะกลายเป็นบุคคลที่อ่อนแอทางด้านร่างกายและจิตใจ ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า มนุษย์มีความเชื่อในสิ่งที่เหนือจากธรรมชาติ สิ่งที่มีอิทธิพลเหนือตน สามารถช่วยให้พ้นภัย ทำให้ตนเองโชคดีด้วย ความเชื่อดังกล่าวได้พัฒนามาโดยลำดับ แต่สภาพสังคมปัจจุบันเปลี่ยนไป การบูชาเริ่มมีการเปลี่ยนไปจากเดิมที่พระพุทธศาสนาได้สอนไว้ เพราะกลายเป็นการบูชาแบบขอร้องอ้อนวอน ขออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนบูชาให้ช่วยเหลือโดยวิธีการแตกต่างออกไป ดังนั้น ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงปัญหาการบูชาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยปัจจุบัน จึงได้ทำงานวิจัยนี้ เพื่อศึกษาแนวคิดหลักการการบูชาที่ปรากฏในมงคลสูตร และ

วิเคราะห์คุณค่าของการบูชาตามแนวทางมงคลสูตร ด้วยหวังว่างานวิจัยนี้จะเป็นแนวทางในการบูชาให้กับคนรุ่นใหม่ ได้นำเอาหลักการปฏิบัติที่เกี่ยวกับการบูชาอย่างถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา และทำให้เกิดเป็นแนวปฏิบัติ เพื่อเกิดประโยชน์แก่ตนเอง สังคมและวงวิชาการสืบไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดหลักการบูชาที่ปรากฏในมงคลสูตร
2. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของการบูชาตามแนวมงคลสูตร

ระเบียบวิธีวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย การวิจัยครั้งนี้เป็นวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research)
2. การเก็บรวบรวมข้อมูลได้ดำเนินการ ดังนี้ 1) การศึกษาค้นคว้าข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Data) โดยศึกษารวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 ที่เกี่ยวข้องกัมงคลสูตร 2) การศึกษาค้นคว้าข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Data) โดยศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นหลัก ในการศึกษา ค้นคว้ารวมทั้งหนังสือเอกสารทางวิชาการ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ ที่เกี่ยวข้อง และศึกษาข้อมูลพื้นฐานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกัมงคลสูตร
3. การจัดเรียงข้อมูล การจัดข้อมูลจากปฐมภูมิและทุติยภูมิดังนี้ โดยจัดแบ่งเป็นหมวดหมู่ของการบูชา ที่มีลักษณะคล้ายกันไว้ในบทเดียวกัน เพื่อให้มองเห็นภาพชัดเจนถึงคุณค่าของการบูชาในมงคลสูตร
4. การวิเคราะห์ข้อมูลได้ดำเนินการ ดังนี้ 1) วิเคราะห์ อธิบายความ เพื่อให้เกิดความเข้าใจแนวคิดของมงคลสูตรได้ชัดเจนมากที่สุด 2) สรุปและนำเสนอข้อมูลที่ได้นำมา

ผลการวิจัย

1. แนวคิดการบูชาที่ปรากฏในมงคลสูตร พบว่า เป็นการแสดงความเลื่อมใส การยกย่อง การเชิดชู ด้วยกิริยาอาการสุภาพที่แสดงต่อผู้ที่ควรบูชาทั้งต่อหน้าและลับหลัง สำหรับบุคคลที่ควรบูชา (ปุชณียบุคคล) คือ บุคคลที่ได้สร้างหรือเคยสร้างคุณงามความดี มาแล้ว รวมถึงบุคคลที่กำลังคุณงามความดีในปัจจุบัน บุคคลที่บูชาจำแนกได้ ดังนี้ 1. พระสัมมาสัมพุทธเจ้า 2. พระอริยสงฆ์สาวก 3. บิดามารดา เป็นปุชณียบุคคลของบุตรธิดา 4. ครูอาจารย์ เป็นปุชณียบุคคลของศิษยานุศิษย์ และ 5. พระมหากษัตริย์ เป็นปุชณียบุคคลของพสกนิกร สำหรับสิ่งที่ควรบูชา (ปุชณียวัตถุ) จะนับเนื่องในพระศาสนาที่ประมวลไว้ในพุทธเจดีย์ 4 ประเภท คือ 1) ธาตุเจดีย์ เจดีย์ คือ พระบรมสารีริกธาตุ พระธาตุของพระสาวก 2) บริโภคเจดีย์ คือ สิ่งเวชนัยสถาน 4 แห่ง ได้แก่ สถานที่ประสูติ สถานที่ตรัสรู้ สถานที่ปฐมเทศนา และสถานที่ปรินิพพานตลอดจนถึงพุทธบริขารและต้นศรีมหาโพธิ์ 3) ธรรมเจดีย์ คือ พระไตรปิฎกอันได้แก่ พระสุตตันตปิฎก พระวินัยปิฎกและพระอภิธรรมปิฎกตลอดจนถึงคำสอนที่จารึกลงในแผ่นศิลาและใบลาน 4) อุทเทสิกเจดีย์ พระพุทธรูป รอยพุทธบาท และรูปพระสาวกการบูชานี้เป็นหลักการปฏิบัติเพื่อความเจริญก้าวหน้าแห่งชีวิต และข้อสำคัญอยู่รู้จักเลือกบูชาบุคคลหรือที่ควรบูชา พระพุทธเจ้าตรัสว่า เป็นมงคลอันสูงสุดประการหนึ่ง ส่วนลักษณะการบูชา จากการศึกษวิจัยพบว่า ลักษณะของการบูชาตามนัยแห่งมงคลสูตรมีอยู่ 4 ประการ คือ 1) สักการะ คือ การบูชาด้วย

เครื่องสักการะ มีดอกไม้ธูปเทียน เครื่องอุปโภคบริโภคตลอดถึงการแสดงกิริยาสุภาพ วาจาสุภาพ และจิตใจสุภาพอ่อนโยน มีเมตตา 2) ครุการะ คือ การทำการบูชาด้วยการมอบความรักความห่วงใย เช่น บุตรมีความรักความห่วงใยในบิดามารดา พยายามรักษาน้ำใจท่าน ทำตนให้เป็นที่เบาใจ 3) มานนะ คือ การบูชาด้วยการทำความนับถือ เคารพ ยกย่อง เชิดชูให้เป็นที่นับหน้าถือตา แสดงกิริยา วาจาดีงามต่อกัน 4) วันทนา คือ การบูชาด้วยการกราบไหว้และชมเชย แต่การบูชาด้วยการกราบไหว้นั้นหมายถึง ความชมเชย ยกย่องสรรเสริญคุณความดี ดังที่กล่าวมา การบูชาจึงแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ 1. อามิสบูชา การบูชาด้วยสิ่งของ 2. ปฏิบัติบูชา การบูชาด้วยการปฏิบัติ

2. การวิเคราะห์คุณค่าของการบูชาตามแนวมงคลสูตรจำแนกได้ 4 ด้าน ดังนี้

2.1 คุณค่าของการบูชาด้านบุคคล การแสดงถึงความนอบน้อมต่อบุคคล เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจให้ผู้คนคอยกระทำความดี เป็นที่พึ่งทางจิตใจ ทำให้เกิดจากปัญญา พิจารณาได้จากหลักการบูชาในมงคลสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้เป็นแนวทางปฏิบัติ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของพระพุทธศาสนา แสดงออกถึงความเห็นชาวพุทธที่ต้องมีการบูชาที่มีความนอบน้อมต่อบุคคลผู้หลักผู้ใหญ่ ต่อผู้ที่เป็นสัตบุรุษ เอาแบบอย่างจากท่านมาพัฒนาตนจนมีความเจริญก้าวหน้าเข้มแข็งแล้ว จนสามารถบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคมได้ การปฏิบัติเช่นนี้ถือเป็นการปฏิบัติตามแบบอย่างพุทธบริษัทปฏิบัติกัน เพราะจุดมุ่งหมายของการบูชาก่อให้เกิดคุณค่าแท้ คือ ความสุขความสงบทางใจและสร้างเสริมคุณธรรมภายในบุคคลนั่นเอง การบูชาเพื่อน้อมนำหลักธรรมมาพัฒนาตน ถือว่าเป็นเป้าหมายสำคัญอย่างหนึ่งในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า เพราะเมื่อพัฒนาตนดีแล้ว ย่อมสามารถพึ่งตนเองได้และการมีตนเองเป็นที่พึ่งโดยที่พัฒนาตนดีแล้วนี้ ถือเป็นที่พึ่งที่หาได้ยากยิ่งหลักในการพัฒนาตนอย่างหนึ่ง ก็คือ การมีแบบอย่างที่ดีและเลือกปฏิบัติตามแนวทางผู้เป็นแบบอย่างนั้นและพระพุทธเจ้าได้ชื่อว่า เป็นแบบอย่างที่ดีที่สุด บุคคลที่สมบูรณ์นั้นมีหลักในการดำเนินชีวิตหรือหลักในการพัฒนาตนเอง และการบูชาพระพุทธเจ้าต้องนึกถึงพุทธคุณ จะทำอะไรก็ควรนึกถึงพระพุทธเจ้าว่า ท่านทำอย่างนี้สอนอย่างนี้หรือไม่ แล้วน้อมนำเอาพุทธคุณมาใช้พัฒนาชีวิตของตน

2.2 คุณค่าของการบูชาด้านครอบครัว ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมทุกวันนี้ มีสาเหตุหลักมาจากปัญหาทางครอบครัว ครอบครัวแตกแยก ขาดความอบอุ่น ทำให้ส่งผลกระทบต่อสังคมในด้านอื่น เพราะครอบครัวเป็นสถาบันหลักของสังคมสมาชิกในสังคมเกิดมาจากสถาบันครอบครัว ถ้าครอบครัวมีความมั่นคงสังคมมีระเบียบวินัยสังคมจะมีความเข้มแข็ง แต่ถ้าครอบครัวไม่มีความมั่นคง ก็จะส่งผลกระทบต่อสังคมทำให้สังคมมีปัญหาเกิดความอ่อนแอ โดยเฉพาะสังคมในปัจจุบัน ปัญหาความรุนแรง ปัญหายาเสพติด ปัญหาโรคเอดส์ เป็นต้น ปัญหาส่วนหนึ่งเกิดจากการที่ครอบครัวแตกแยก ขาดความอบอุ่น คนภายในครอบครัวไม่เข้าใจ ปัญหาเหล่านี้เพิ่มขึ้นในปัจจุบันหากคนภายในครอบครัวขาดการให้เกียรติกัน ไม่มีความเคารพ ยำเกรง บูชา ยกย่องกัน ภายในครอบครัวแล้ว ทำให้ความสำคัญของคนภายในครอบครัวถูกมองข้ามไปไม่เห็นความสำคัญของคนและกัน ทำให้ไม่มีใครเกรงใจใคร ไม่มีใครฟังใคร ทำให้ขาดคุณธรรม คือ ความกตัญญูกตเวทิตีที่แสดงออกถึงความเคารพ บูชา ยกย่องนับถือกัน

การจะแก้ปัญหาเพื่อให้สถาบันครอบครัวมีความเข้มแข็ง มีความอบอุ่น และให้คนภายในครอบครัวเห็นคุณค่าและความสำคัญของคนและกัน จึงควรนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เรื่องการบูชามาปรับใช้ใน

ชีวิตประจำวันเพื่อให้คนในครอบครัวมีความเคารพนับถือกันและกัน เพราะปัจจุบันถือว่า ปัญหาครอบครัวเป็น ปัญหาหลัก ลูกให้การเคารพพ่อแม่น้อยลง ไม่สนใจความรู้สึกของพ่อแม่ แต่กลับไปให้ความเชื่อถ้อยยอมรับผู้อื่น มากกว่า ปัญหาเหล่านี้มีสาเหตุมาจากการเลี้ยงดูอบรมลูก พ่อไม่มีเวลามากคอยอบรมเลี้ยงดูต้องมุ่งแต่จะทำงาน หาเงินจึงขาดเซยความรักของตนเองด้วยการตามใจลูก อยากได้อะไร ตามใจหาให้ เป็นเหมือนตัวแทนความรักที่ พ่อแม่มอบให้ ซึ่งทำให้ลูกแสวงหาความรักความอบอุ่นจากภายนอกมาทดแทน เช่น จากเพื่อน ยาเสพติด เทียวแสวงหาวัตถุมาใช้สอยตามยุคสมัยทำให้ใช้จ่ายเงินฟุ่มเฟือย เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้ลูกให้ความสำคัญพ่อแม่ น้อยลง ไม่เห็นคุณค่า ความสำคัญของพ่อแม่ ไม่รู้ไม่สนใจว่า พ่อแม่เป็นผู้มีบุญคุณควรจะต้องตอบแทนท่านอย่างไร เข้าใจว่า เมื่อพ่อแม่ทำให้เกิดมาแล้วก็ควรจะได้รับผิดชอบโดยการเลี้ยงดูไม่เห็นจะมีบุญคุณที่จะต้องตอบแทนกัน จึงทำให้ลูกขาดความเคารพและบูชาเทิดทูนพ่อแม่ซึ่งเป็นคนสำคัญในครอบครัวหากสถาบันครอบครัวหันมา สนใจเอาใจใส่ในเรื่องนี้แล้วนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา คือ การบูชา การยกย่องให้เกียรติ ยอมรับนับ ถูกันและกันมาปรับใช้ในครอบครัว มีการปลูกฝังคุณธรรม คือ ความกตัญญูกตเวที การอ่อนน้อมถ่อมตน การรู้จักเคารพ กราบไหว้บูชาต่อผู้มีพระคุณ เมื่อปฏิบัติได้อย่างนี้ปัญหาครอบครัวก็จะลดน้อยลง หรืออาจจะ หหมดไปในที่สุด เป็นครอบครัวที่สมบูรณ์แบบ เป็นครอบครัวที่มีความสุข มีความมั่นคง

2.3 คุณค่าของการบูชาด้านสังคม การบูชามีอิทธิพลต่อสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และกลาย มาเป็นคติความเชื่อที่ยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีสำหรับปฏิบัติของคนในสังคมที่ ต้องทำร่วมกัน วัฒนธรรมการบูชา เป็นวัฒนธรรมที่อยู่คู่กับสังคมไทยมานาน การบูชาสะท้อนให้เห็นถึง การแพร่กระจายของพุทธศาสนาในดินแดนประเทศไทยมาแต่โบราณ ในส่วนนี้อาจทำให้มองเห็นว่าการบูชา เป็นการกระทำให้เกิดความเชื่อที่ฝังงมในสังคม ทำให้เกิดแบบแผนประเพณีที่เป็นการแสดงออกถึงการระลึกถึง สิ่งที่ดีงามที่มีอยู่ก่อนแล้ว ทำให้ผู้คนในสังคมเกิดความเชื่อและอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข ดังที่ได้ กล่าวแล้วว่า การบูชาถือเป็นวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งในสังคมไทย ย่อมส่งผลให้เกิดการรวมกลุ่มของบุคคล ที่มีความคิดเห็นหรือมีความเชื่อที่เหมือนกัน กล่าวคือมีความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธเจ้าหรือเป็นผู้ที่ ยอมรับนับถือในหลักการ

การบูชาตามแนวทางมงคลสูตรส่งเสริมให้เกิดค่านิยมที่ดีงามทั้งทางด้านคุณธรรมและจริยธรรมทาง พระพุทธศาสนาที่ถูกส่งผ่านในรูปแบบกระบวนการของประเพณีและพิธีกรรม ในการทำให้ประชาชนในสังคม ได้มีกิจกรรมงานบุญที่ได้ทำร่วมกัน ทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์กันที่ดี เกิดความรู้จักมักคุ้นกันอย่างแนบ แน่นกันในชุมชนจนกลายเป็นความสมัครสมานสามัคคีรักใคร่ นอกจากนี้ประเพณีที่มีการบูชามาเกี่ยวข้องทำให้ ประชาชนในสังคมมีความประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในกรอบแห่งจารีตประเพณีอันดีงาม ทำให้สังคมมีเอกภาพ ซึ่งก็จะส่งผลต่อความเชื่อ ทศนคติและการปฏิบัติตัวทั้งต่อตนเอง เป็นระเบียบของสังคม และลดปัญหาของ สังคมภายใต้แนวคิดที่ดีงามที่ถูกสอดแทรกผสมผสานด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ทำให้ประชาชนและ สังคมค่อย ๆ ซึมซับรับเอาวิถีชีวิตแบบพุทธหรือหลักแนวคิดทางพระพุทธศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวันทั้งต่อ ตนเองและต่อผู้อื่นในสังคม จึงทำให้มองเห็นว่าหลักของการบูชาที่ย่อมที่จะทำให้เกิดคุณค่าต่อชุมชนหรือสังคม ได้โดยเป็นกลไกในการเพิ่มวิถีปฏิบัติอย่างหนึ่งของผู้คนในสังคมให้มีความใกล้ชิดต่อพระพุทธศาสนาในอีกทาง หนึ่ง เนื่องจากพิธีกรรมต่าง ๆ อันเกี่ยวข้องกับการบูชาทำให้ผู้คนในชุมชนได้มีกิจกรรมร่วมกัน มีความสมัคร

สมานสามัคคีพร้อมเพรียงกันเมื่อเกิดงานบุญ อันจะส่งผลเป็นการขัดเกลาทางสังคมให้เป็นสังคมแห่งความสงบสุข สังคมแห่งความสามัคคี สมานสามัคคี สังคมแห่งความดีงามอันเกิดจากธรรมเนียมปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนาที่มาจากกรณียกิจตามแนวทางมงคลสูตร

2.4 คุณค่าของการบูชาด้านศาสนา มงคลสูตรเป็นสูตรสำเร็จที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ เพื่อให้ผู้ประพฤติปฏิบัติประสบความสำเร็จในชีวิต มงคลสูตรเป็นคัมภีร์ที่สำคัญของพระพุทธศาสนาที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน คัมภีร์นี้จึงมีคุณค่าทางด้านพระพุทธศาสนา ทำให้คณะสงฆ์ได้เรียนรู้และนำไปเผยแผ่อีกมากมาย ดังที่ได้กล่าวไว้ว่าการบูชาตามแนวมงคลสูตรเปรียบเสมือนเป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา เพราะตราบใดก็ตามที่บุคคลยังมีความเคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา และปฏิบัติตามหลักธรรม เท่ากับว่าบุคคลเหล่านั้นยังมีความเคารพนอบน้อมต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์ด้วย อันจะเป็นการช่วยดำรงรักษาอายุแห่งพระพุทธศาสนาไว้ได้ประการหนึ่ง

จากการศึกษาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาจะเห็นแนวคิดหลักการโดยส่วนมากในทางพระพุทธศาสนา จะปฏิเสธในเรื่องของการพึ่งพาอาศัยอำนาจจากภายนอกแบบแนวคิดในเรื่องการบูชาเทพเจ้าของชาวอินเดียในสมัยก่อน พระพุทธองค์ก็ทรงต้องการชี้ให้เห็นว่า การบูชาดังกล่าวนั้นไม่ได้เป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์ หรือไม่ได้เป็นไปเพื่อการน้อมนำให้เกิดคุณธรรมที่ดีงามในการที่จะเกื้อหนุนให้บุคคลได้พัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจให้สูงขึ้นไปเลย พระพุทธศาสนาจึงมีลักษณะพิเศษที่สอนระบบจริยธรรมแห่งการพัฒนาตัวของมนุษย์เองให้หลุดพ้นจากความทุกข์หรือปัญหาทั้งหลายสู่ความเป็นอิสระที่แท้จริงโดยไม่ต้องไปขึ้นต่ออำนาจงการจากภายนอก จึงมีหลักธรรมในพระพุทธศาสนามากมาย กล่าวถึงการประพฤติปฏิบัติเพื่อแสดงให้เห็นถึงความจริงแห่งความสุขอันเกิดจากการปฏิบัติตามธรรมมากกว่าการบูชาอันอ่อนแอ แนวคิดเรื่อง การบูชานั้นถือเป็นหลักปฏิบัติที่สำคัญประการหนึ่งในพระพุทธศาสนา ในมงคลสูตรพระพุทธเจ้าตรัสถึงมงคลอันสูงสุดข้อหนึ่ง คือ การบูชาบุคคลที่ควรบูชา พระองค์ทรงแสดงให้เห็นถึงอันสูงสุดของการบูชาในฐานะแห่งการเป็นเหตุปัจจัยให้บุคคลได้เข้าถึงความดีงามหรือความสุขในพระพุทธศาสนา ทรงแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของอามิสบูชาหรือการบูชาด้วยวัตถุว่า ยังมีความจำเป็น และยอมทำให้บุคคลที่มีความเลื่อมใสในการบูชาได้พบกับความสุขความเจริญ ทั้งในส่วนของมนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติและนิพพานสมบัติ ที่สำคัญทำให้ผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ทำให้สมาชิกในสังคมเกิดความสำนึกในคุณค่าของบุคคลและวัตถุที่บูชา ได้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเกิดความมั่นคง

การบูชาไม่ว่าจะเป็นการบูชาธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม หรือบูชาบุคคลที่ควรบูชา สถานที่ควรบูชา การบูชาด้วยเครื่องสักการะ สิ่งของเครื่องใช้ เป็นต้น เป็นสิ่งที่ไม่แย้งอันอาจจะส่งผลให้ผู้บูชาหรือไม่ก็ได้ แต่การบูชาที่ดีได้ผลแน่นอนนั้น คือ การปฏิบัติบูชา ปฏิบัติตามคำสอนยึดถือเป็นหลักปฏิบัติอย่างจริงจัง ผู้บูชาย่อมได้รับผลแน่นอน เพราะทำให้ผู้ที่บูชาเกิดกลัวผลที่ตามมาต่อสิ่งที่ตนกราบไหว้บูชา เมื่อมีการกลัวก็ไม่กล้าทำ ความผิด คิดชั่ว กลัวอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มองไม่เห็นจะส่งผลร้ายให้ได้รับความทุกข์ ความเดือดร้อน เป็นผลให้มนุษย์กับธรรมชาติอยู่กันอย่างเอื้ออาทรกัน เมื่อมนุษย์ไม่ทำลายธรรมชาติ ๑ ก็อำนวยความสะดวกสมบูรณ์ให้การบูชาต่อกันและกันของคนในสังคมตั้งแต่ระดับครอบครัว สถาบันการศึกษา ประเทศชาติ ถ้าคนในสังคมมี

การบูชากัน เคารพ นับถือกัน รู้ในสิทธิหน้าที่ของตน รู้ระเบียบปฏิบัติต่อกันในสังคมรู้จักกราบไหว้ บูชากันตามระดับวุฒิภาวะ ก็จะทำให้สังคมอยู่กันอย่างร่มเย็นเป็นสุขปฏิบัติอย่างนี้จัดเป็นการบูชาที่มีผลยั่งยืน

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วการบูชาเป็นมงคลสูงสุด ดังนั้น บุคคลจึงควรมีการบูชา ในลักษณะโดยสรุป 3 ประการ คือ 1) บูชาตนเอง หมายถึง ยอมรับนับถือตนเองได้ ยอมรับในการได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ได้มีโอกาสที่จะสร้างคุณงาม ความดีแก่ตนเอง ละเว้นในการทำ ความชั่ว 2) บูชาผู้อื่นและสิ่งอื่น หมายถึง รู้จักยกย่องให้เกียรติ ตระหนักถึงคุณค่า คุณงามความดี ของผู้อื่น สิ่งอื่นที่มีอยู่ มีจิตใจเมตตา ประารถนาดี ช่วยเหลือสงเคราะห์ ซึ่งกันและกัน 3) บูชาธรรม หมายถึง รู้จักรับผิดชอบ ปฏิบัติหน้าที่ของตน ยึดความถูกต้องดีงามเป็นเกณฑ์ เป็นหลักปฏิบัติตลอดจนกฎระเบียบ ข้อบังคับ กฎหมาย ขนบธรรมเนียมที่ดีงามของสังคม

อภิปรายผล

1. แนวคิดหลักการบูชาที่ปรากฏในมงคลสูตร เป็นลักษณะของการแสดงความเลื่อมใส การยกย่อง และการเชิดชูที่กระทำด้วยกิริยาอาการสุภาพ ซึ่งในมงคลสูตรกล่าวถึงบุคคลที่ควรบูชาไว้ 5 ประเภท โดยเฉพาะประเภทแรก คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถือเป็นบรมครูของชาวพุทธเพราะเป็นการน้อมระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า พุทธานุสสติ ดังที่อดีตเจ้า ละครเขต (2560) กล่าวไว้ว่า การบูชาพระพุทธเจ้าเป็นการตั้งจิตเป็นพุทธานุสสติเพื่อระลึกถึงพุทธคุณที่มีความสำคัญต่อโลกมนุษย์ด้วยการบูชาด้วยอามิสและปฏิบัติบูชา นอกจากนี้ ยังเป็นการน้อมระลึกถึงธัมมานุสสติ คือ คุณของพระธรรมอันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ส่วนการบูชาพระอริยสาวกก็เป็นการระลึกถึงสังฆคุณที่เป็นสังฆานุสสติ สำหรับประเด็นสิ่งที่ควรบูชาเป็นการจำเฉพาะถึงปูชนียวัตถุในพระพุทธศาสนา คือ เจดีย์ 4 ประเภท โดยเฉพาะธาตุเจดีย์หมายถึง พระบรมสารีริกธาตุ นั้น เป็นการแสดงความเคารพต่อศาสนสถานที่เป็นศูนย์ใจของชาวพุทธ ดังที่พระครูพิมลธรรมาภรณ์ (ศรีจันทร์ ก่ำ) (2563) กล่าวไว้ว่า คุณค่าของการบูชาพระธาตุเจดีย์ถือเป็นการสักการะถาวรวัตถุที่เป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า เป็นศูนย์รวมใจของชาวพุทธ เป็นสถานที่แสวงบุญของประชาชนและเป็นสัญลักษณ์ของการทำนุบำรุงและสืบทอดพระศาสนา ส่วนประเด็นของลักษณะการบูชาอยู่ 4 ประการ คือ 1. สักการะ (การเคารพ) 2. ครุการะ (การแสดงความห่วงใย) 3. มานนะ (การนับถือ) 4. วันทนา (การไหว้) ลักษณะของการบูชาเหล่านี้ปรากฏในสังคมายาวนาน ดังที่ปธานชัย วายุโชติ (2559) ระบุจุดมุ่งหมายของการบูชาพระธาตุของชาวล้านนาไว้ 3 ประการ คือ 1) เพื่อแสดงความเคารพนอบน้อมและเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี 2) เพื่อเป็นการส่งเสริมกำลังใจแก่ตน 3) เพื่อเสริมสร้างสิริมงคลและสร้างบุญกุศล ซึ่งวิธีการบูชาพระธาตุของชาวล้านนาจะปฏิบัติด้วยการบูชาด้วยดอกไม้ของหอม การสวดมนต์ การเดินเวียนประทักษิณ การสรงน้ำพระธาตุ สิ่งเหล่านี้เป็นการแสดงการบูชาที่สอดคล้องกับแนวคิดในมงคลสูตรที่เป็นการกระทำเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต

2. การวิเคราะห์คุณค่าของการบูชาตามแนวทางมงคลสูตรพบคุณค่าของการบูชา 4 ด้าน ประกอบด้วย 1) คุณค่าของการบูชาด้านบุคคล 2) คุณค่าของการบูชาด้านครอบครัว 3) คุณค่าของการบูชาด้านสังคม และ 4) คุณค่าของการบูชาด้านศาสนา ประเด็นด้านคุณค่าของการบูชาเหล่านี้หากสรุปประเด็นก็จะพบคุณค่าใน 2 ลักษณะ คือ 1) คุณค่าที่เป็นประโยชน์ส่วนตัว 2) คุณค่าที่เป็นประโยชน์ส่วนรวม คุณค่าที่เป็นประโยชน์ส่วนตัวมีลักษณะแคบกว่าคุณค่าที่เป็นประโยชน์ส่วนรวม แต่ถึงกระนั้น หลักปฏิบัติทาง

พระพุทธศาสนาก็เน้นย้ำการประพฤติปฏิบัติด้วยตนเองหรือจากภายในเป็นเบื้องต้น นั้นหมายความว่า คุณค่าที่เป็นประโยชน์ส่วนตัวก็สามารถพัฒนาหรือแผ่ขยายไปเป็นประโยชน์ส่วนรวมได้ เช่น การบูชาเพื่อทำสิ่งที่เป็นมงคลแก่ตนเองหรือแก่ครอบครัว เมื่อปฏิบัติจนเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีแล้วก็จะกลายเป็นประโยชน์แก่สังคมหรือประเทศชาติโดยภาพรวม ดังที่พระสุกฤษฎี ปิยสีโล (ทะรินทร์) (2563) กล่าวไว้ว่า การบูชาเป็นหลักการสำคัญหนึ่งในพระพุทธศาสนาเพราะเป็นการสอนให้รู้จักการกราบไหว้บุคคลที่ควรบูชา สิ่งที่ควรบูชา เพื่อให้รู้คุณค่า คุณงามความดี ความสำคัญของบุคคลหรือสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับตน อันจะก่อให้เกิดแนวทางที่ดีในการปฏิบัติตนต่อสังคม สามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ โดยเฉพาะการบูชาที่กระทำออกมาทางกาย วาจา และจิตใจจะทำให้มองเห็นคุณงามความดีของกันและกัน นอกจากนี้ ยังเป็นการบูชาสังคมได้อีกด้วย เช่น ปัญหาความรุนแรง ปัญหาครอบครัว ปัญหาเหล่านี้ส่วนหนึ่งเกิดมาจากการมองข้ามความเคารพหรือการบูชาคุณงามความดีของกันและกันนั่นเอง นอกจากนี้ประเด็นด้านคุณค่าทั้ง 4 ประการที่นำเสนอในงานวิจัยนี้แล้ว หากศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวกับคุณค่าของการบูชาก็จะพบว่า คุณค่าของการบูชามีปรากฏหลายด้าน งานของพระครูพิมลธรรมาภรณ์ และพระครูสุธีคัมภีร์ญาณ (2563) ที่ศึกษาคุณค่าของการบูชาพระธาตุนาคน โดยพบลักษณะของคุณค่าประเพณีในด้านความงาม ทั้งจากภายในและภายนอก ภายใน คือ ความงามของกิริยามารยาทอันเรียบร้อย ความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา การสักการบูชาหรือแสดงความนอบน้อมต่อพระรัตนตรัย ส่วนภายนอก คือ การจัดกิจกรรมที่แสดงออกถึงวัฒนธรรมประเพณีของงานประจำปีที่เป็นเอกลักษณ์ประจำถิ่น ซึ่งความงามทั้งสองด้านนี้ คณะผู้วิจัยมองว่า เป็นความงามที่สอดคล้องกับการบูชาในพระพุทธศาสนาที่มีที่มาจากคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ แม้ว่าจะเป็นการศึกษาค้นคว้าในขอบเขตพื้นที่ที่ต่างกัน แต่ผลของการวิจัยชี้ให้เห็นถึงความงามของการบูชาที่มาจากพื้นฐานวัฒนธรรมเดียวกัน คือพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ คุณค่าที่กล่าวมาทั้งหมดสามารถสรุปให้เห็นคุณค่าที่เกิดจากอามิสบูชาและปฏิบัติบูชาที่ต้องเกื้อกูลกันและกัน ทั้งนี้ เพื่อความดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา การรักษาและสืบทอดหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน เพราะคุณค่าเหล่านี้จะพบเห็นจากการสักการบูชาด้วยการถวายดอกไม้ อาหาร ขนมหวานที่ผสมด้วยน้ำผึ้งและน้ำอ้อย การถวายที่ดินหรือสร้างอารามเป็นพุทธบูชา การบูชาด้วยการร่ำรำช้า ร้อง ถวายพวงมาลัยของหอม การสร้างสถูปเจดีย์ รวมถึงการปฏิบัติธรรมในโอกาสต่าง ๆ การนำหลักธรรมไปประยุกต์ในวิถีชีวิตประจำวัน เป็นต้น การบูชาเหล่านี้สรุปลงในการบูชา 2 คือ 1) อามิสบูชา และ 2) ปฏิบัติบูชาหรือธรรมบูชาที่ปฏิบัติควบคู่กัน ดังแนวคิดของพระมหาบุญนำ ปรกโม (2561) ที่ได้ศึกษาความเชื่อและการบูชาพระธาตุของชาวพุทธในล้านช้าง โดยเห็นว่า การบูชาจะต้องให้ความสำคัญทั้งกับธรรมบูชาและอามิสบูชา เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมในการบูชาพระธาตุ ผลการวิจัยนี้คณะผู้วิจัยเห็นว่า มีลักษณะสอดคล้องกับการบูชาที่ปรากฏในมงคลสูตรที่กล่าวถึงบุคคลหรือสิ่งของที่ควรบูชา นั่นคือ พระธาตุ และการบูชาที่มี 2 ลักษณะ คือ อามิสบูชากับปฏิบัติบูชาที่ต้องปฏิบัติให้เกื้อกูลกันเพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาสืบไป

องค์ความรู้จากการวิจัย

การบูชาตามแนวทางมงคลสูตรเป็นแนวทางที่เน้นการพัฒนาคนทั้งด้านจิตใจ สังคม และศีลธรรม โดยมีรากฐานจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา แนวทางนี้มุ่งเน้นการพัฒนาบุคคลให้เป็นแบบอย่างที่ดี ยึดหลักสัมมาทิฐิและเคารพบุคคลสำคัญ เช่น พ่อแม่ ครูบาอาจารย์ ด้านครอบครัวเน้นความอบอุ่น มั่นคงและการปลูกฝังคุณธรรมตั้งแต่เด็ก ส่วนในมิติสังคมเน้นการร่วมกิจกรรม สร้างสัมมาคารวะและใช้การบูชาเป็นเครื่องมือส่งเสริมคุณธรรม ขณะที่มิติศาสนาเน้นการสืบทอดพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องและการปฏิบัติบูชาอย่างแท้จริง องค์ความรู้เหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า การบูชาที่แท้จริง ไม่ใช่แค่พิธีกรรม แต่เป็นการเคารพอย่างมีสติและใช้ศรัทธาในการพัฒนาตน ครอบครัว สังคมและศาสนาอย่างกลมกลืน

ภาพ 1 การบูชาเพื่อพัฒนาใจ-เสริมคน-สร้างสังคมตามแนวทางมงคลสูตร

สรุป

จากการศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของการบูชาตามแนวทางมงคลสูตร อันเป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่มีบทบาทสำคัญในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณธรรมพบว่า การบูชาที่ถูกต้องตามแนวทางของพระพุทธเจ้าจะนำไปสู่ผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว สังคมและศาสนา การเข้าใจการบูชาที่แท้จริงจึงเป็นการเปลี่ยนมุมมองจากการบูชาด้วยวัตถุสิ่งของ (อามิสบูชา) ไปสู่การบูชาด้วยใจและการกระทำ (ปฏิบัติบูชา) ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาจิตใจให้มีทิศทางที่ถูกต้อง มีจิตใจอ่อนน้อม ถ่อมตน พุทธิกรรมแห่งการบูชา เป็นการฝึกฝนจิตใจให้เคารพต่อความดีของผู้อื่น และยอมรับว่า มนุษย์ทุกคนล้วนมีสิ่งที่สามารถเรียนรู้และ

เคารพซึ่งกันและกันได้ เป็นพลเมืองดี มีสัมมาคารวะ การฝึกฝนผ่านการบูชาในมิติของสังคม ทำให้บุคคลเรียนรู้บทบาทหน้าที่ และสัมพันธ์ภาพกับผู้อื่นอย่างเหมาะสมร่วมรักษาศาสนาและวัฒนธรรมไทยการบูชาตามแนวทางมงคลสูตร เปรียบเสมือนการสืบทอดพระพุทธศาสนาอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งในระดับความเชื่อและพฤติกรรม การบูชาตามแนวมงคลสูตรจึงไม่ใช่เพียงการกระทำเพื่อหวังผลบุญหรือโชคลาภ แต่เป็นกระบวนการพัฒนาตนเองทั้งด้านความคิด พฤติกรรม และจิตใจ โดยมีคุณธรรมเป็นหลักนำทาง เมื่อบุคคลในสังคมเข้าใจการบูชาในความหมายที่แท้จริง ย่อมนำไปสู่การสร้างสรรคสังคมที่มีคุณภาพ มีความเอื้อเฟื้อ มีศีลธรรม และร่วมกันธำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทยได้อย่างมั่นคง

เอกสารอ้างอิง

- ปธานชัย วายุโชติ. (2559). การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุของชาวพุทธในล้านนา. *วารสารการวิจัยกาสะลองคำ*. 10 (2), 109-119.
- พระครูพิมลธรรมมาภรณ์ (ศรีจันทร์กำ). (2563). การบูชาพระธาตุเจดีย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา. *วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒนา*. 2 (2), 21-28.
- พระครูพิมลธรรมมาภรณ์ และพระครูสุธีคัมภีร์ญาณ. (2563). รูปแบบและคุณค่าพิธีกรรมการบูชาในประเพณีการทำบุญพระธาตุนาดูน จังหวัดมหาสารคาม. *Journal of Roi Kaensarn Academi*. 5 (2), 33-51.
- พระมหาบุญนำ ประภักโม. (2561). ความเชื่อและการบูชาพระธาตุของชาวพุทธในล้านช้าง. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*. 6 (4), 1568-1577.
- พระสุกฤษฎี ปียสีโล (ทะรินทร์). (2563). การบูชา: ทำที่ความเคารพของสังคมไทย. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์*. 7 (1), 95-112.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 25*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2538). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525*, พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2541). *คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา*, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- เสฐียร พันธรังษี. (2534). *ศาสนาโบราณ*, พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- อดิศักดิ์ ละครเขต. (2560). การศึกษาวิเคราะห์ทอานิสงส์การบูชาในพุทธปรัชญาเถรวาท. *วารสารธรรมทรรศน์*. 17 (1), 147-156.